

राजर्षी शाहू महाविद्यालय, लातूर
(स्वायत्त)

इतिहासलेखनशास्त्र

तृतीय वर्ष कला

2020–21

इतिहास शास्त्र की कला ?

डॉ. अर्चना टाक

इतिहास म्हणजे काय ?

इतिहासाची संकल्पना ही मुळची ग्रीक लोकांची.

हिरोडोटस

लॅटिन भाषेत – हिस्टोरिया (**Historia**)

फ्रेंच भाषेत – हिस्टोरी

इंग्रजी भाषेत – हिस्टरी (**History**)

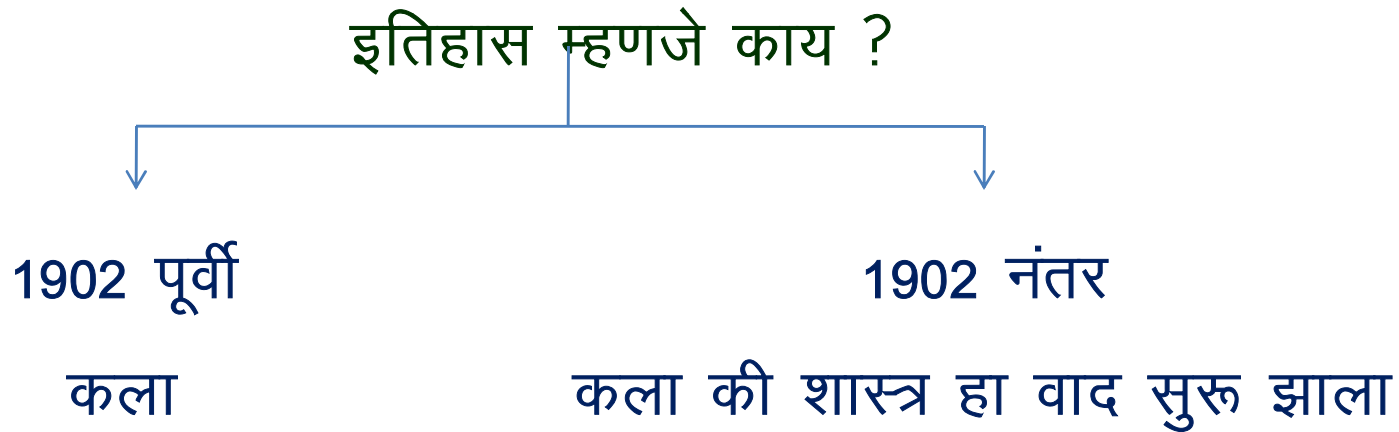
1. इतिहास (भूतकाळासंबंधीचे ज्ञान) हे मानव लिहित असतो.
2. ज्या मानवाने (इतिहासकाराने) इतिहास लिहिला त्याच्या मनाच्या माध्यमातून तो आपल्यापर्यंत आलेला असतो.
3. जे मन (मानव/इतिहासकार) इतिहास लिहिते, त्या मनाचा त्याच्यावर (इतिहासावर) प्रभाव पडलेला असतो.
4. जेव्हा आपण इतिहास म्हणजे काय ? या प्रश्नाचे उत्तर देण्याचा प्रयत्न करत असतो, तेव्हा ज्या काळात आपण जगत असतो, त्या काळाचे प्रतिबिंब आपल्या उत्तरावर पडत असते.
5. परंतु याहीपेक्षा महत्वाचे म्हणजे आपण ज्या समाजात जगत असतो, त्या समाजाविषयी आपला दृष्टिकोन काय आहे ? याविषयीच्या आपल्या मताचा प्रभाव आपल्या उत्तरावर जास्त पडत असतो.

इतिहास शास्त्र की कला ?

1. इतिहास लेखन क्षेत्रामध्ये 1902 पासुन वाद.
2. प्रो. जॉन ब्युरी – 1902, केंब्रिज विद्यापीठ

‘History is a Science, No more and No less’

“इतिहास हे शास्त्र आहे दुसरे तिसरे काही नाही.”

कला या नात्याने इतिहासाचे मुल्यमापन

प्राचीन काळातील इतिहास लेखन –

1. इतिहासाचा मुख्य विषय युद्धाची वर्णने.

2. इतिहासाची भाषा काव्यात्मक –

यामुळे इतिहासकार प्रतिभेच्या साहाय्याने, कल्पनाशक्तीच्या आधाराने वर्णने करत असत.

3. भाटांनी गायिलेले स्तुतिस्तोत्र (**Bardic Poetry**)

5. हेकेटसचे इतिहास लेखन

कला या नात्याने इतिहासाचे मुल्यमापन

प्राचीन काळातील इतिहास लेखन

6. ग्रीक इतिहासकार –

1. हिरोडोटस : इतिहासाचा जनक –

हिरोडोटसच्या इतिहासलेखनाची वैशिष्ट्ये –

1. साहाय्यकारी शास्त्रांचा आधार

2. ठिकाणाची माहिती.

3. राजकीय बरोबरच सामाजिक व सांस्कृतिक घटनाही त्याने मांडल्या.

4. पुराव्यांचा आधार

कला या नात्याने इतिहासाचे मुल्यमापन

प्राचीन काळातील इतिहास लेखन

6. ग्रीक इतिहासकार –

2. थ्युसिडाइडस : शास्त्रीय इतिहासकार –

हिरोडोटसच्या इतिहासलेखनाची वैशिष्ट्ये –

1. प्राथमिक व दुय्यम या दोन्ही प्रकारच्या साधनांचा वापर केला.
2. मुलाखती घेतल्या.

कला या नाट्याने इतिहासाचे मुल्यमापन

प्राचीन काळातील इतिहास लेखन

7. रोमनांचे इतिहासलेखन –

1. लिब्ही, टॅसीटस
2. राजकीय हेतूने प्रेरित होऊन इतिहासलेखन केले.

कला या नात्याने इतिहासाचे मुल्यमापन

प्राचीन काळातील इतिहास लेखन

8. चर्च / मध्ययुगीन इतिहासलेखन –

1. धार्मिक दृष्टिकोनातून इतिहास लिहिला.
2. तर्कापेक्षा अंधश्रद्धांना महत्व.
3. दैवी इच्छा (Divine Will).

कला या नात्याने इतिहासाचे मुल्यमापन

इतिहास ही कला आहे असे मानणारे इतिहासकार

1. प्रॉ एडवर्ड मेयर –

1. शास्त्रामध्ये उपलब्ध ज्ञान एका विशिष्ट चाकोरीमध्ये बसवलेले असते. ते चाकोरीबाहेर जात नाही.

2. उदा. $1 + 2 = 3$

3. शास्त्रामध्ये अनेक नियम असतात, परंतु इतिहासात असे नियम नसतात. म्हणून इतिहास हे शास्त्र नसून कला आहे.

कला या नात्याने इतिहासाचे मुल्यमापन

इतिहास ही कला आहे असे मानणारे इतिहासकार

2. बेनेटो क्रोसे – (ग्रंथ : सौंदर्यशास्त्र)

1. क्रोसेच्या मते, इतिहासाचे काम एखादी गोष्ट सिद्ध करणे हे नसुन घडलेल्या गोष्टीचे कथन करणे करणे हे असते.
2. इतिहास व कला या दोन्हींचा विषय एकच : गोष्ट.

3. प्रो. ए.एल.राऊस –

तंतोतंतपणा, विश्वासाहार्यता, वस्तुनिष्ठता, पद्धतशीर ज्ञानाची आखणी हे शास्त्रातील निकष इतिहासात पाळले जातीलच याची खात्री नसते.

कला या नात्याने इतिहासाचे मुल्यमापन

इतिहास ही कला आहे असे मानणारे इतिहासकार

4. प्रो. डिलथी –

नैसर्गिक शास्त्रे

शास्त्रीय ज्ञान

सामाजिक शास्त्रे

मानवी ज्ञान

अशा दोन प्रकारांमध्ये तुलना करणेच गैर

कला या नात्याने इतिहासाचे मुल्यमापन

इतिहास ही कला आहे असे मानणारे इतिहासकार

5. लॉर्ड थॉमस बॅबिंग्टन मेकॉले –

याने इतिहास हा वाङ्मयाला अतिशय जवळचा आहे, असे विचार आपल्या **History and Literature** या निबंधात मांडले आहेत.

6. ज्युलस् मिचलेट –

यांनी "राष्ट्रीय महाकाव्य" या शब्दांत इतिहासाचे वर्णन केले आहे.